

УДК 331.1

Кліпкова О. І.,

к.е.н., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Актуальність статті полягає у необхідності формування парадигми залежності інтелектуального капіталу підприємства та інноваційного потенціалу через побудову мережевої моделі зв'язку працівника та інноваційних технологій. Метою статті є ретроспективний аналіз дефініції "інтелектуальний капітал" різних економічних шкіл. Застосовано аналітичні та експертні методи дослідження, що дозволяють в повній мірі висвітлити шляхи досягнення поставленої мети. В статті висвітлено трактування категорії "інтелектуальний капітал" в економічних школах меркантилізму, фізіократизму, маржиналізму та політичної економії. Відображено складові та напрями формування інтелектуального капіталу підприємства, зосереджено увагу на створенні та практичному застосуванні мережевої моделі зв'язку між працівниками та інноваційними технологіями в напрямі зростання інноваційного потенціалу організації.

Ключові слова: капітал, інтелектуальний капітал, інноваційність, людський капітал, інноваційний потенціал.

Klipkova O. I.,

Ph.D., Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

INTELLECTUAL CAPITAL AS A FACTOR OF FORMATION OF ENTERPRISE'S INNOVATIVE POTENTIAL

Abstract. The topicality of the article is the need to formulate the paradigm of the dependence of the enterprise's intellectual capital and the innovation potential through the development of a network model of employee and innovative technologies communication. The goal of the article is a retrospective analysis of the definition of "intellectual capital" of various economic schools. Analytical and expert research methods have been applied, which allow to fully highlight the ways to achieve the goal. The article highlights the interpretation of the "intellectual capital" category in economic schools of mercantilism, physiocratism, marginality and political economy. The components and directions of intellectual capital formation of the enterprise are shown as well as attention is focused on the creation and practical application of the network model of communication between employees and innovative technologies in the direction of growth of the organization's innovative potential.

Key words: capital, intellectual capital, innovation, human capital, innovative potential.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2018-56-21>

Постановка проблеми. В умовах економіки знань активізуються процеси створення нової площини сприйняття підприємства, що ґрунтується на основі концепції формування та використання інтелектуального капіталу, в якій ключову роль відіграють інтелект, знання, інформація та способи її отримання й обробки [1].

Людські складові капіталу відіграють важливу роль як у забезпеченні можливості отримання доходу безпосередньо (завдяки природним здібностям, соціальним зв'язкам та ін.), так і в забезпеченні розвитку виробництва (завдяки інноваціям, використанню сучасних технологій та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття інтелектуального капіталу стало об'єктом дослідження численних представників економічної науки, починаючи з 1990 рр. XX ст.: Т. Стюарта, Р. Каплана, Д. Нортон, В. Хадсона, Л. Едвінссона, М. Меллоуна, К. Свейбі, М. Братніцького, Я. Стрижини, В. Макарова, А. Гапоненко, Ю. Бажала, О. Бутнік-Сіверського, В. Врублевського, В. Гесця, Н. Гавкалової, А. Колота, А. Чухна, О. Кендюхова, І. Михасюка, В. Петренка, С. Ілляшенка та ін.

Постановка завдання. Основним завданням, яке поставлене при написанні статті, є дослідження

місця та ролі інтелектуального капіталу при формуванні інноваційного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес до інтелектуального капіталу пов'язаний із діяльністю, яка полягає у збільшенні вартості компанії. Здійснюючи аналіз ринкових змін, виявлено, що все більшого значення при формуванні цінності компанії набуває здатність використовувати нематеріальні ресурси, тобто інтелектуальний капітал.

Ототожнення нематеріальних активів із інтелектуальним капіталом є також питанням дискусійним, оскільки нематеріальні активи – це лише одна частина залученого інтелектуального капіталу, виражена у вартісній формі. Решта частин формують потенційні можливості щодо створення та зростання вартості підприємства.

На підставі досліджень літературних джерел інтелектуальний капітал може бути описаний як нефінансовий капітал, що відображає прихований розрив між ринковими та обліковими цінностями, явними та неявними вартостями. Цей розрив – це знання, технології, відносини з клієнтами, професійні навички, корисні для компанії, що можуть бути перетворені в цінність і, як наслідок, є стратегічно важливим ресурсом і надають організації конкурентну перевагу на ринку.

Інтерес до інтелектуального капіталу також виникає при зміні субособистості людського капіталу. Працівник вже не просто робоча сила, а фундаментальний чинник створення вартості підприємства. Інтелектуальний капітал, як і інші види капіталу, має певну фінансову цінність і відображає здатність генерувати економічні ресурси.

Л. Едвінссон порівняв підприємство з живим організмом – деревом. Воно складається з стовбура та листя, які символізують організаційну структуру та документообіг на підприємстві. Однак це лише видима частина дерева, а інша половина – прихована підземна система – інтелектуальний капітал. Успішна компанія не буде зосереджуватися виключно на поточних фінансових результатах, але, думаючи стратегічно, буде міркувати про можливості розвитку та створення довгострокових цінностей [2].

Таким чином, інвестиції в інтелектуальний капітал є умовою його відтворення та визначають не тільки рівень розвитку в майбутньому, але і безпосередній вплив на виробничий потенціал і на структуру сукупного попиту [3].

Концепція управління вартістю підприємства ґрунтується на припущенні, що менеджери фірми зорієнтовані на стратегічні управлінські рішення, які передбачають певну філософію бізнесу з відповідними ключовими параметрами.

Науково-технічний прогрес є одним із важливих чинників економічного розвитку. Найвидатніші представники різних напрямів розвитку економічної науки А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Е. Бем-Баверк приділяли увагу досягненням у сфері нової техніки й технології. Так, Адам Сміт перший розділ своєї праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” присвятив, головним чином,

тому, що сучасні економісти називають науково-технічним прогресом і економічним зростанням.

Важливе значення технічного прогресу в економічному розвитку простежується в працях Дж. Мілля, який був співтворцем напряму утилітаризму в економічній науці та представником неокласичної школи, та К. Маркса – засновника політичної економії праці. К. Маркс визначав нововведення, що вивільняють основний капітал, як будь-яке вдосконалення, що дає можливість скоротити необхідну робочу площу чи продовжити експлуатаційний термін машин [4].

Для розуміння економічної сутності інтелектуального капіталу варто дослідити його місце в системі продуктивних сил суспільства. Ще за часів фізіократів вченими виділено два основних фактори виробництва – землю і робочу силу. В процесі еволюції економічних вчень і предмета економічної теорії еволюціонує, власне, і концепція продуктивних сил: так, Ж. Б. Сей виділяє вже капітал, землю і робочу силу, Дж. Б. Кларк додає підприємницькі здібності до “Сеевої трійки”, а Ф. Махлуп, вживаючи вперше термін “економіка знань”, надає знанням значення головного і вирішального фактора суспільного виробництва й економічного зростання.

Основоположники маржиналізму на першому етапі “маржинальної революції” – К. Менгер та його послідовники Ф. Візер та О. Бем-Баверк, вважали, що технологічні нововведення призводять до продовження періоду виробництва, який може змінитися лише тоді, коли завдяки технології будуть створені нові продукти.

Р. Солоу, Й. Шумпетер вважали, що науково-технічний прогрес і його врахування на підприємстві є одним із важелів економічного розвитку. Це означає, що інноваційний розвиток підприємства – єдиний процес, що об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво й управління [5].

Мультихарактерна природа знань та системна неоднорідність вирізняє їх з-поміж “традиційних” економічних факторів. Так, частина знань не може бути відокремленою від їх носія або не піддається копіюванню, інші, навпаки, – активно і вільно тиражуються. Таким чином, використовуючи концепцію інтелектуального капіталу, в розрізі його структури, видається можливим конкретизувати економічний зміст знань, а саме:

– людський капітал – знання, невідокремлювані від людини-носія (вміння, навички, досвід, ноу-хау тощо), потенціал генерації знань людиною. Вимірює якість використання людського потенціалу через креативність та інноваційність.

Порівняльна характеристика креативності та інноваційності дає змогу зауважити, що інноваційність – це процес перетворення існуючих можливостей у вигляді нових ідей та їх практична реалізація. На відміну від цього, креативність – процес, що базується на створенні нових ідей, концепцій або нових асоціацій у неперервному зв'язку з існуючими ідеями та концепціями. Креативність може насправді відобразитися формуванням ідеї, як спалаху натхнення, але він

залишається марним, поки не буде реалізованим, тобто не пройде комерціалізація ідеї. Тоді креативна ідея може стати інноваційним продуктом. Інноваційний процес не може бути зупинений на стадії формування концепції, оскільки враховує фінансові ресурси, затрачені на дослідження. Креативність на противагу цьому полягає лише у формуванні множини ідей. Тобто креативний процес формування ідей є поняття менш глобальне, ніж інноваційний процес [6].

Відмінність між цими поняттями не тривіальне завдання, але так, щоб не плутати, слід пам'ятати, що креативність (творчість) може залишатися лише у вигляді сформованих у свідомості ідей, а інноваційність повинна дати відчутний, корисний ефект (рис. 1).

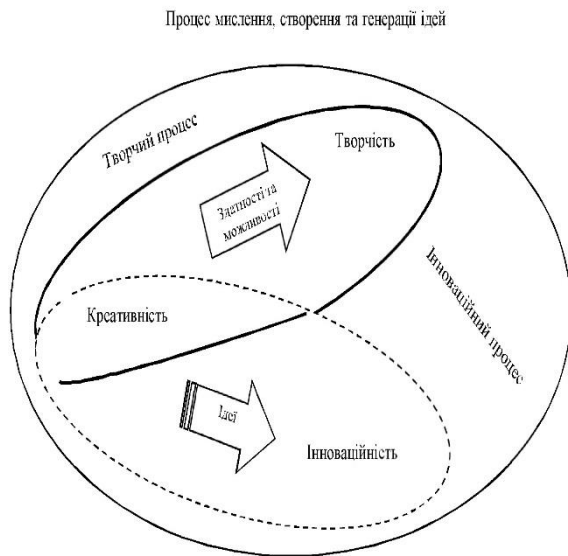

Рис. 1. Змістове співвідношення між основними поняттями творчості, креативності та інноваційності

– структурний капітал – знання, що забезпечують умови функціонування людського капіталу (культура, звичаї, бази даних, процеси, патенти, авторські права, торгові марки, інформаційні системи, організаційна структура, корпоративна культура тощо). Через багатогранність структурного капіталу виділяють також його елементи: організаційний, процесний та інноваційний капітал.

Концепція “організаційної культури” з’явилася у 1950-х роках. Е. Джейк в своїй науковій публікації “Змінювальна культура заводу” інтерпретувала цю концепцію як загальноприйнятий і стандартний спосіб мислення та перелік дій, який формальні та неформальні групи підприємства повинні використовувати з метою прийняття оптимальних для організації рішень [7];

– споживчий капітал – знання, що виникають у процесі економічних відносин (ринкові відносини, відносини власності, кооперація, репутація серед клієнтів, імідж тощо).

Гнучкість у прийнятті рішень забезпечує формування нового техніко-економічного співвідношення між працівником, інноваційними технологіями та засобами виробництва. Таке співвідношення уособлює єдність інтелектуального капіталу і його матеріального вияву в технологіях, системах виробництва та розподілу. Особливість такого системного підходу до управління факторами виробництва у тому, що за працівниками залишаються функції загального контролю за процесами та прийняття ефективних креативних рішень. На цій основі формується принципово новий тип взаємодії між усіма факторами виробництва, зростає їх організаційний потенціал, виникають ефективні методи управління виробництвом та соціальними процесами. Формування мережевої структури співвідношень між працівниками та інноваційними технологіями враховує два основні моменти: інноваційну політику та карту організації, які виникають на підприємстві під впливом технологічної та наукової політики (рис. 2).

Зростає значення інтелектуального капіталу в досягненні успіху на ринку в розрізі ефективності використання його компонентів. Пропозиція розділити компоненти інтелектуального капіталу є підходом, альтернативним традиційному. Для цілей цього дослідження варто зосередити увагу на таких компонентах:

1. Організаційна сфера, тобто створення у компанії векторів напрямку розвитку: місії, цілей, стратегії функціонування організації. Створення раціональної організаційної структури, ефективного внутрішнього спілкування та розвитку знань, лідерства. Планування та підбір персоналу на засадах створення освітньої платформи для розвитку креативності персоналу, його професійних та соціальних компетенцій, створення організаційної культури та системи мотивації.

2. Область управління знаннями в організації з моменту отримання даних до розвитку знань. Базовими елементами виступають інформаційні технології як інструменти досягнення цілей, оновлення та зміцнення знань.

3. Імідж компанії на ринку, відносини з клієнтами та партнерами.

Значення кожної з областей для конкретно взятої організації може бути різним, але лише прогрес у всіх сферах забезпечить підприємству ефект від використання інтелектуального капіталу та створення, як наслідок, інноваційного потенціалу працівників, технологічної бази, структури та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В результаті проведених досліджень можна дійти висновку, що на сьогодні управління інтелектуальним капіталом зосереджене переважно на мікрорівні – існує множина теорій і концепцій, стратегій управління, застосовуваних організаціями різного роду [4]. Проте структуризація знань у розрізі інтелектуального капіталу дає підставу припустити, що ефективність управління ними окремим суб’єктом залежить від ефективності управління загальним інтелектуальним капіталом країни.

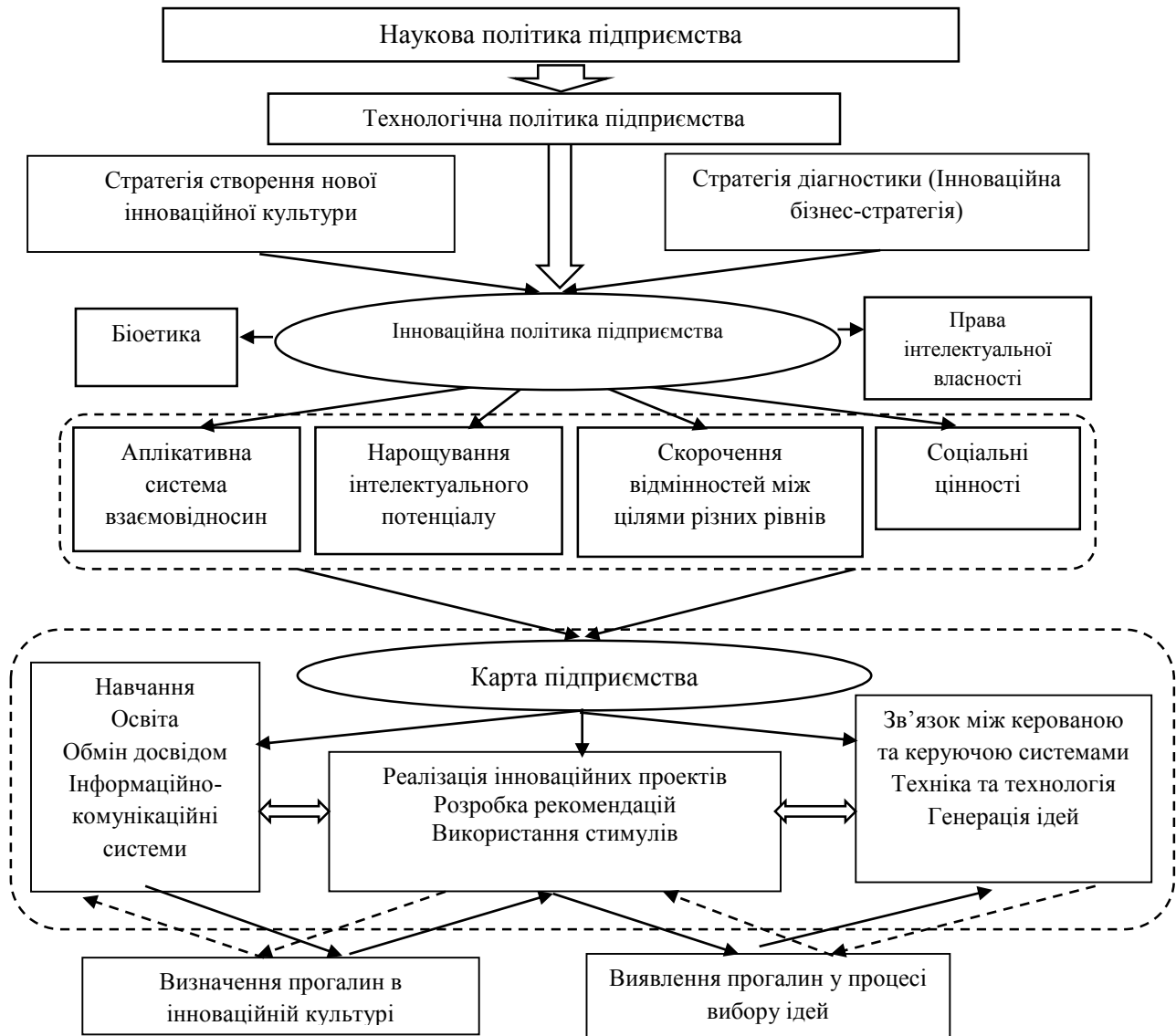

Рис. 2. Мережева модель співвідношення між працівником та інноваційними технологіями (авторська розробка)

ЛІТЕРАТУРА

1. Собко О. М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства : монографія / О. М. Собко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 444 с.
2. Końska M. Wpływ kapitału intelektualnego na kreowanie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw / M. Końska // Nauki o zarządzaniu management sciences. – 2011. – № 8. – С. 356-369.
3. Ластовенко О. В. Теоретичні аспекти визначення суті інвестиційного капіталу в сучасних умовах / О. В. Ластовенко // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2. – С. 92-95.
4. Єрешко Ю. О. Економічна сутність інтелектуального капіталу як фактора інноваційного розвитку економіки / Ю. О. Єрешко // Економічний вісник НЕУУ “КІП”. – 2016. – № 13. – С. 9-13.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 53 с.

6. Куцик В. І. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності креативних індустрій інноваційних систем розвитку : моногр. / В. І. Куцик, О. І. Кліпкова. – Львів : Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2017. – 268 с.

7. Захарчин Г. Механізм формування організаційної культури на підприємстві / Г. Захарчин // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19 – С. 241-248.

REFERENCES

1. Sobko, O. M. (2016), *Intelektualnyi kapital i kreatsiia vartosti pidpriemstva*, TNEU, Ternopil, 444 s.
2. Końska, M. (2011), *Wpływ kapitału intelektualnego na kreowanie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw*, Nauki o zarządzaniu management sciences, № 8, s. 356-369.

3. Lastovenko, O. V. (2013), Teoretychni aspekty vyznachennia suti investytsiinoho kapitalu v suchasnykh umovakh, Ekonomichnyi visnyk Donbasu, № 2, s. 92-95.

4. Yereshko, Yu. O. (2016), Ekonomichna sutnist intelektualnogo kapitalu yak faktora innovatsiinoho rozvytku ekonomiky, Ekonomichnyi visnyk NEUU "KPI", № 13, s. 9-13.

5. Shumpeter, Y. (1982), Teoriya ekonomycheskoho razvytyia, Prohress, M., 53 s.

6. Kutsyk, V. I. and Klipkova, O. I. (2017), Komertsializatsiia ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti kreatyvnykh industrii innovatsiinykh system rozvytku : monohr, Vyd-vo Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu, Lviv, 268 s.

7. Zakharchyn, H. (2009), Mekhanizm formuvannia orhanizatsiinoi kultury na pidpriemstvi, Formuvannia rynkovoï ekonomiky v Ukraini, № 19, s. 241-248.